

6. Leren van toetsen

Toetsing wordt veelal gebruikt voor het nemen van selectie- en diplomeringsbeslissingen en heeft daardoor vooral een summatieve functie. Toetsing kan echter ook gebruikt worden om studenten inzicht te bieden in de voortgang van hun leerproces en hun persoonlijke ontwikkeling (formatieve functie). Dit kan ze helpen om geleerde kennis te bestendigen en gerichte acties te ondernemen om hun leerproces en ontwikkeling te stimuleren. Hoe kan je studenten betrekken bij de vormgeving van deze laatste manier van toetsing? Op verschillende niveaus zijn er uitdagingen die het leren van toetsen belemmeren: op het niveau van de student, op procesniveau (bij de terugkoppeling van docent aan student en de registratie van toetsen) en op instellings- of opleidingsniveau (bij de visie op toetsen).

UITDAGINGEN

1. Toetsdruk voor studenten

Studenten ervaren een hoge druk rondom het toetsen. Dit wordt veroorzaakt door het grote aantal toetsen, het gebrek aan spreiding van de toetsmomenten en het doorgaans summatieve karakter van toetsen. Doordat vaak aan het einde van het lesblok getoetst wordt, leren studenten voor dat ene moment en blijft de stof slecht(er) hangen. Bovendien ervaren studenten gebrek aan intrinsieke motivatie: ze leren om een voldoende te halen in plaats van om te leren.

2. Processen zijn niet ingericht om van toetsen te leren

Toetsprocessen zijn op het moment onvoldoende ingericht om van toetsen te leren. Hierbij speelt de hierboven genoemde timing van het toetsen een rol. Ook zien studenten niet altijd de relevantie van een toets. Daarnaast zijn toetssystemen en -processen vaak gericht op het verzamelen van summatieve informatie. Deze toetsen geven beperkt inzicht in de ontwikkeling van de student, zeker voor de lange termijn.

3. Gebrek aan toetsvisie

Zowel op opleidingsniveau als op instellingsniveau is regelmatig sprake van een beperkte toetsvisie. Er is met name gebrek aan zogenaamde *constructive alignment*: het curriculum en de toetsing sluiten niet goed aan op de beoogde (leer)doelen van de opleiding. Als dit het geval is, kan een gebrek aan samenhang tussen vakken, leerdoelen en toetsen worden ervaren. Ook kan het de persoonlijke en professionele ontwikkeling van studenten in de weg staan.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

1. Toetsdruk verlagen zodat meer leermotivatie ontstaat

Verschillende acties kunnen ondernomen worden om de toetsdruk voor studenten te verminderen. Zo kunnen bijvoorbeeld toetsen beter gespreid worden over de onderwijsperiodes. Ook kan de druk verminderd worden door meer in te zetten op formatieve evaluatiemomenten. Hierdoor kunnen studenten zich gedurende het semester voorbereiden en wordt de lesstof beter opgenomen. Ook kunnen ze zich ontwikkelen op basis van de feedback die bij de formatieve evaluatie wordt gegeven. Om de intrinsieke motivatie te versterken kan een toetsvisie die aansluit bij de leerdoelen van de opleiding uitkomst bieden.

2. Maak leerlijnen inzichtelijk voor de student

De toetsingprocessen en -systemen in het hoger onderwijs moeten zo ingericht worden dat het de voortgang van een student binnen een leerlijn zichtbaar maakt. Zo kan bijvoorbeeld in de digitale leeromgeving van de instelling – zoals Canvas of Blackboard – een portfolio worden ingericht. Dit portfolio heeft als doel om de student inzicht te geven in de eigen ontwikkeling. Waar staat de student nu? Welke ontwikkeling is mogelijk of wenselijk? Om dit te bewerkstelligen zou het helpen als de feedback van verschillende docenten bij elkaar gebracht kan worden. Dit kan ook docenten helpen om effectiever feedback te geven en de student te helpen zichzelf te ontwikkelen. De observaties en feedback uit het eigen vak kunnen dan naast de feedback van andere docenten van andere vakken gelegd worden. Als blijkt dat een student bepaalde feedback vaker ontvangt, kan dit bijvoorbeeld worden aangemerkt als een vakoverstijgend ontwikkeldoel voor de student. Hiervoor is het enerzijds noodzakelijk dat de docent *feedback geletterd* en toetsbekwaam is, bijvoorbeeld door docentprofessionalisering rondom toetsing aan te bieden (Mouw et al., 2021). Daarnaast is het noodzakelijk dat de juiste functionaliteiten worden ingebouwd in de registratiesystemen van de instelling. Instellingen kunnen hierin samen leren en kennis delen over effectieve manieren om deze processen en systemen in te richten.

3. Ontwikkel een duidelijke en samenhangende visie op toetsing

Instellingen en opleidingen moeten inzetten op het ontwikkelen van een samenhangende visie op toetsing. Hierbij is *constructive alignment*, een nauwe aansluiting van curriculum, toetsing en leerdoelen, belangrijk zodat duidelijke leer- en ontwikkellijnen over de gehele opleiding ontstaan. Om dit te ondersteunen is het belangrijk dat er op nationaal niveau uitwisseling is over manieren van toetsen die het leren bevorderen. Door uitwisseling tussen landelijke en regionale netwerken en door lectoraten en onderzoeksgroepen te faciliteren, kan men de bestaande (wetenschappelijke) kennis bijeenbrengen. Vervolgens is het zaak deze kennis weer te verspreiden, zodat instellingen *evidence-informed* keuzes kunnen maken en kunnen leren van elkaars *good practices.*

CONCLUSIE

Idealiter staat bij toetsing de ontwikkeling van de student centraal. Toetsing is immers één van de manieren waarop we inzicht kunnen krijgen in de vorderingen van de student. Op het moment lijkt dat echter niet altijd het geval. Om dit te verbeteren, stellen de deelnemers van deze Solution Room drie oplossingsrichtingen voor. Allereerst moeten studenten gemotiveerd worden om meer te leren van toetsen. Daarbij is het belangrijk om de druk rondom toetsing te verlagen en vaker gebruik te maken van formatieve evaluatiemethoden. Als tweede oplossing wordt aangedragen dat de leer- en ontwikkellijn van de student inzichtelijk gemaakt moet worden. Daarvoor moeten ICT-systemen zo worden aangepast dat student en docenten inzicht hebben in de feedback op de ontwikkeling van de student, om deze samen te kunnen bewaken. Ten derde is behoefte aan een duidelijke visie op toetsing, waarbij *constructive alignment* centraal staat. Om instellingen te helpen om dit te ontwikkelen is (meer) kennisdeling op nationaal niveau gewenst. Zo kunnen instellingen samen leren om toetsing te verbeteren en in dienst te stellen van het leerproces.

WETENSCHAPPELIJKE REFLECTIE

Dr. Dominique Sluijsmans
Lector Integrale Curriculumontwikkeling Hogeschool Rotterdam /
Docent master Curriculumontwikkeling voor Primair Onderwijs Radboud Universiteit

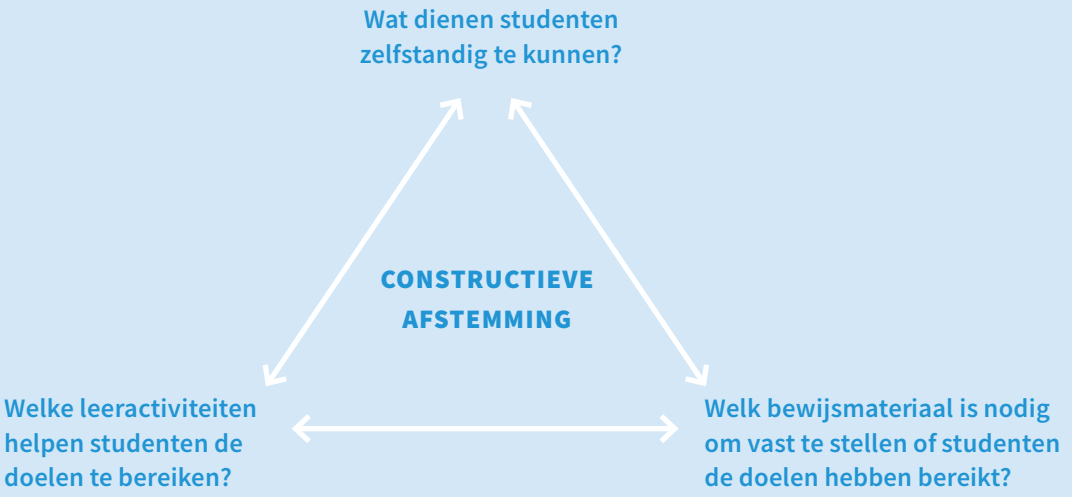
Robuuste onderzoeksresultaten bevestigen dat toetsing een krachtige bijdrage kan leveren aan het leerproces. De praktijk ziet er echter vaak anders uit. Studenten ervaren toetsing nog vaak als stressvol, onvoorspelbaar en iets dat hun manier van leren en studeren stuurt. Hoewel studenten en docenten inzien dat deze toetspraktijk onwenselijk is, is men zoekende hoe de weg van een toetscultuur naar een leercultuur kan worden gerealiseerd.

De wetenschap biedt gelukkig veel aanknopingspunten. Waar toetsing aanvankelijk werd beschouwd als een toetstechnisch vraagstuk met vooral aandacht voor de psychometrische kwaliteit, wordt toetsing nu meer benaderd als een *curriculumvraagstuk* met aandacht voor onderwijskwaliteit (Sluijsmans, 2013). Dit betekent dat toetsing naast de gangbare selecterende en determinerende functie (bijvoorbeeld een bindend studieadvies), steeds meer een leerstrategische functie gaat vervullen gericht op het activeren van de student richting professionele zelfstandigheid. Toetsing gaat dus niet zozeer over de toetsen zelf (het instrument), maar om de vraag *welke informatie* op *welk moment* en *door wie* dient te worden achterhaald in relatie tot een *specifieke beslissing* in relatie tot de beoogde opleidingsdoelen. Vanuit dit bredere perspectief op toetsing is het interessant te reflecteren op de aangedragen oplossingsrichtingen.

Een eerste aangedragen oplossing is toetsing in te zetten als motivator. Dat kan op drie manieren. Toetsing als *leerstrategie* is verankerd in didactiek en heeft tot doel het actief ophalen uit het geheugen te stimuleren (het zogenaamde *test effect*; Roediger & Karpicke, 2006). Voorbeelden zijn flitskaarten, exit-tickets of korte quizzen (Surma et al., 2019). Het regelmatig inzetten van een toets als leerversterker voorkomt het stampen voor de toets (het 'zweten, weten, vergeten') en zorgt dat studenten de stof minder snel vergeten (Hoof et al., 2021; Soderstrom & Bjork, 2015). Minstens zo belangrijk is toetsing als *feedback.* Geen cijfers geven, maar concrete en haalbare acties aanreiken die studenten uitdagen tot een vervolgstap (De Kleijn, 2021). Een belangrijke voorwaarde voor de effectiviteit van feedback is dat deze niet wordt vermengd met beoordeling, maar vooral bijdraagt aan een beter inzicht van een student in het eigen denken en handelen (Winstone & Boud, 2020). Toetsing als *beoordeling* blijft een belangrijke motivator. Hier gaan studenten dus – soms letterlijk – het podium op. Met bijvoorbeeld een optreden, product, handeling of experiment tonen zij dat ze de beoogde kennis en vaardigheden beheersen. Zelfstandigheid belonen én vieren na hard werken is een functie van toetsing die altijd belangrijk zal blijven.

Een tweede oplossingsrichting is studenten inzicht geven wat de doelen zijn en hoe zij die kunnen bereiken. Dit is zowel vanuit kennis over expertiseontwikkeling als kennis over curriculumontwerp belangrijk. Een beginnende student die vanuit het mbo of voortgezet onderwijs instroomt zal – door

het gebrek aan voorkennis – de vaak abstracte leeruitkomsten nog niet overzien (Sluijsmans & Devid, 2022). Het is dus des te belangrijker complexe curriculumdoelen 'op te knippen' in kleinere onderdelen, zodat de student ziet hoe kennis en vaardigheden samenhangen (het zogenaamde *achterwaarts ontwerpen*; Wiggins & McTighe, 2006). Een dergelijk uitwerking wordt ook wel een *leerlijn* genoemd en geeft uiting aan een naadloze aansluiting tussen doelen, toetsing en leeractiviteiten (de zogenaamde *constructieve afstemming*; Biggs, 1996, zie figuur 1).

Figuur 1: Constructieve afstemming (Biggs, 1996)

Een laatste oplossing die de deelnemers aan deze Solution Room hebben benoemd, betreft het werken aan kennisuitwisseling op landelijk niveau. We zien nu nog veel verschillen in visies en praktische uitwerkingen. Het werken aan een gemeenschappelijk onderwijswoordenboek met heldere definities over toetsing, leren, didactiek en curriculumontwerp is echter nodig om tot een goede en gedragen vertaling naar de praktijk te komen. Toetsing zal voor de student altijd een spannende aangelegenheid blijven. Om tot een goede balans te komen in de verschillende functies van toetsing, is het investeren in een gemeenschappelijk kennisbasis een belangrijke voorwaarde. Hoe meer studenten en docenten de onderliggende principes van toetsing voor het leer- en beoordelingsproces begrijpen, hoe beter zij de principes kunnen vertalen naar hun handelen in de dagelijkse studeer- en doceerpraktijk vanuit hun eigen verantwoordelijkheid.

Onderwijs is en blijft een omgeving waarin ruimte moet zijn voor het doorlopen van een grillig maar ook energiek leerproces. Als die ruimte wordt gevoeld, ligt de weg open om studenten naar zelfstandigheid te brengen waar zij hun leven lang plezier van hebben. Het kost wat lef om dit duurzame doel van toetsing prioriteit te maken, maar de onderzoeksevidentie helpt ons al goed mee.